

слушателей, стимулирует их интеллектуальное развитие, а эмоциональное напряжение, чувство страха (например, перед ошибками) снижает эффективность речевой деятельности и даже может ее прервать. Создание благоприятного психологического климата, зависит от педагогического мастерства самого наставника. Именно преподаватель выбирает такие виды и формы работы, которые позволили бы снизить или даже снять эмоциональное напряжение обучаемых, активизировав тем самым коммуникативные и креативные способности слушателей.

Список источников:

1. Баркова И.Н. Биология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Харьков, 2007. – 272 с.

Створення радянських закладів соціальної опіки в УРСР

Басова А.О.

*старший викладач кафедри природничих і гуманітарних дисциплін
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

м. Харків, Україна

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що соціальна опіка – це один з проявів внутрішньої політики влади, який надає можливість реальної оцінки стану населення, зокрема тих його верств, які потребували соціальної допомоги в УРСР. Радянський досвід, його досягнення, дійсні та уявні, безперечно актуальні для сьогодення. Але необхідно спростовувати міф про високий рівень соціального забезпечення та соціальної допомоги у радянські часи. Показати реальний стан соціальної сфери, її недоліки та негаразди, ідеологічні, політичні та економічні мотиви дій радянської влади у даній галузі. Вивчення та аналіз соціальної опіки населення допоможуть також усвідомити її необхідність та важливе значення, яке вона має в сучасному суспільстві, сприятимуть вирішенню тих завдань, що постають перед організаціями соціального захисту сьогодні та уникненню ними помилок, які мали місце в минулому.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу широкого кола джерел та літератури дослідити процес розвитку соціального захисту та опіки в УРСР на прикладі її столиці, якою у 1919–1934 рр. був Харків.

Дореволюційна Росія знала певні, децентралізовані форми соціального забезпечення злидених груп населення: філантропію (приватну благодійність), благодійність, організовану православною церквою або її окремими представниками, земську благодійність і соціальне страхування [1:13].

Після приходу до влади більшовиків політика в галузі соціальної опіки докорінно змінилася, радянська влада відмовилася від принципу благодійності. Досить швидко відбувалося ототожнення суспільства і держави, де країна практично позбавлялася громадського суспільства, і як наслідок цього у системі соціальної допомоги і захисту починає домінувати держава. Більшовики усунули від соціальної опіки церкву, громадські організації та приватних осіб. Зокрема, декретом РНК УРСР від 4 березня 1919 р. були націоналізовані всі благодійні установи, а декретом від 24

квітня – всі лікувальні та санітарні заклади [2:3]. Таким чином, радянська система соціальної опіки в УРСР розпочала свою діяльність вже з першої половини 1919 р.

Відмовившись від засад благодійності, більшовицька партія проголошує таку систему соціальної опіки: «де кожен інвалід і нужденний, кожен непрацездатний – дорослий чи неповнолітній – може сподіватися, що держава не дасть йому померти від голоду, прийде йому на допомогу» [3:175].

6 лютого 1919 р. була опублікована постанова РНК УРСР «Положення про Комісаріат соціального забезпечення», а вже 14 березня 1919 р. ВУЦВК видав постанову «Про конструювання Ради Народних Комісарів», якою було ухвалено: «створити у складі уряду Комісаріат соціального забезпечення» [4:58]. На початку травня 1919 р. народним комісаром соціального забезпечення УРСР був призначений М.Р. Зубков [5:18].

Наркомат соціального забезпечення створювався «з метою планомірної організації допомоги непрацездатним та позбавленим засобів до існування громадянам Радянської України». На нього, згідно з установчими документами, покладалося «заснування відділів соціального забезпечення при губернських, повітових та міських Радах з метою планомірної допомоги непрацездатному населенню, інструктування, фінансування цих відділів та контроль за їх діяльністю: безпосередньо завідування центральними та місцевими установами соціального забезпечення» [6:13].

Комісаріат соціального забезпечення УРСР розподілявся на такі відділи:

I. Відділ дитячих будинків – мав доглядати за дітьми віком від 4 до 17 років, які залишилися без опіки дорослих, дітьми-сиротами, незаконнонародженими, дітьми антисоціальних елементів, а також опікуватися бездоглядними хворими дітьми трьох категорій: 1) морально хворі діти та підлітки, котрі скоїли злочин, але їх не можна віддати під суд; 2) розумово відсталі діти; 3) фізично хворі діти.

Для цього масово створювалися дитячі притулки, колонії, комуни та дитячі будинки з метою виховання та перевиховання дітей. Такі заклади мали працювати за принципом трудового виховання, дітям надавалося право користуватися бібліотеками, ігровими майданчиками, майстернями. Підопічні обов'язково повинні були навчатися у школі. По досягненню дитиною 17 років, вона розпочинала самостійне життя за межами виховних закладів.

II. Відділ допомоги матері та дитини – опікувався притулками, виховними будинками, закладами для вагітних, пологовими будинками, будинками для новонароджених дітей та яслами для дітей віком до 4-х років. Для тих, хто народжував, були відкриті стаціонари «Будинок матері та дитини», де матерям допомагали лікарі-спеціалісти, час перебування у цих закладах тривав від чотирьох тижнів до пологів та восьми тижнів після пологів [7:81]. При фабриках та заводах, а також на селі, під час літніх польових робіт організовувалися ясла. Відділ допомоги матерям та дитині контролював молочні кухні, та слідкував за реалізацією молока.

III. Відділ інвалідів – основною метою було перекваліфікація інвалідів по хворобі та інвалідів війни до таких видів роботи, яку вони могли б виконувати. Для таких хворих організовувалися школи, майстерні. Похилих та немічних розселяли по

притулках та будинках інвалідів, кількість таких закладів на той час постійно зростала.

IV. Відділ зовнішньої допомоги здійснював надання фінансової допомоги не лише безробітним, а ще і сім'ям червоноармійців. Максимальне місячне утримання восени 1919 р. планувалося у межах 2 тис. карбованців на людину, але такі розрахунки виявилися нездійсненними, в зв'язку з важкою ситуацією в країні. Здійснювалась тимчасова допомога населенню, відкривались різні майстерні, з метою надання роботи безробітним. Створювалися дешеві та безкоштовні їдальні, відкривалися притулки [8:6].

Діяльність Народного комісаріату соціального забезпечення розпочалася з вирішення пенсійних справ. Відповідно до декретів РНК УРСР від 28 лютого та 4 квітня 1919 р. пенсійні відділи, які існували в інших народних комісаріатах, а також будь-які пенсійні, ощадно-допоміжні та подібні каси ліквідувалися і на їх базі створювався Пенсійний фонд [9:15]. Його капітали та кредити оголошувалися загальнонародним надбанням й передавалися, разом із пенсійними справами, до Пенсійного фонду Народного комісаріату соціального забезпечення та його відділів на місцях.

Розміри пенсій, що призначалися згідно з декретом РНК УРСР від 14 березня та 24 квітня 1919 р. [10:12], встановлювалися спеціальними комісіями з призначення пенсій та залежали від прожиткового мінімуму даної місцевості. Але з огляду на те, що мінімум не скрізь ще був визначений, Народний комісаріат соціального забезпечення розподілив усі міста України на чотири пояси пенсійних ставок, які мали відповідати тогочасному прожитковому мінімуму. Харків було віднесено до першого поясу зі встановленою нормою 600 карб. на місяць. Населення розподілили на категорії, з чіткими правилами виплат пенсій: в першу чергу пенсія призначалась інвалідам (втрата працездатності яких була не менше 15 %), на другому місці вдови та діти-сироти [11:28].

Якщо навіть у першому поясі максимальна норма місячного пенсійного забезпечення становила всього 600 карбованців, можна оцінити купівельну спроможність отримувачів такої пенсії та їх забезпеченість основними продуктами харчування згідно елементарних медичних показників. Так, за даними на 1919 р., картопля у Харкові коштувала 30–40 карб. за кг., пшоно – 375–500 карб. за кг., молоко у залежності від сезону від 4 до 50 карб. за літр, м'ясо від 1300 до 1450 карб. за кг., сало – від 1300 до 1720 карб. за кг., 10 яєць – 1400 – 1700 карб. [12:116]. Таким чином, пенсіонер на свої 600 карбованців (до речі, і зарплатня у промисловості була не більшою) не мав можливості купувати собі та своїм дітям м'ясо, сало, яйця, у найкращому разі харчувалися картоплею, крупами, іноді дозволяв собі молоко. Хліб на той час видавався по картках за нормою 400 гр. на добу на одну людину. Про наповнення мінімальної медичної норми для мешканців нашої кліматичної зони у 2000 кілокалорій на добу і мови не йшло, у харчуванні були відсутні білки тваринного походження, жири, енергетичні потреби організму на рівні постійного недоїдання підтримували лише вуглеводи (хліб, картопля, крупи). Таке харчування призводило до виснаження, послаблення імунітету, людина швидко

захворювала, важко одужувала, велика була смертність. Можливо, частково ситуація покращувалась, коли людина отримувала окрім пенсії натуральний пайок, хоча обсяг і склад цих пайків теж були навіть поза межею виживання. Окрім того не всі отримували пайки і цей фактор важко усереднити і розрахувати для непрацюючих груп населення, а саме такими і переймалися, в основному, державні органи соціального забезпечення.

Харківський губернський відділ соціального забезпечення був створений після відновлення у Харкові радянської влади 19 грудня 1919 р. [13:35]. Очолила відділ за призначенням губернського революційного комітету А. Савельєва, за наказом якої 22 грудня була організована Колегія з питань керівництва відділом в складі завідувачки О. Чепурної та двох членів колегії. Метою Колегії було контролювати роботу підвідділів, таких як підвідділ охорони матері та дитини; підвідділ охорони дитинства; підвідділ з піклування; допомога військовим інвалідам; фінансовий підвідділ; організаційно-інспекторський; господарський; підвідділ червоноармійського пайку; пенсій та опіки [14:27].

У грудні 1919 р. за рішенням політбюро ЦК РКП(б) та ВЦВК Народні комісаріати праці та соціального забезпечення об'єднуються в розпочинають роботу як єдине відомство «Народний комісаріат праці та соціального забезпечення». Розпочинається новий етап в роботі радянських закладів соціальної опіки в УРСР [15:83].

Державна політика більшовиків ґрунтувалася на принципі розподілу й перерозподілу матеріальних благ, системної централізованої підтримки нужденних. З цих позицій було здійснено теоретичне обґрунтування соціальної політики, яка втілювала б ідею соціального забезпечення та страхування працюючих, громадського та трудового виховання і перевиховання представників усіх існуючих груп соціального ризику. Система соціального забезпечення УРСР розвивалася в руслі радянської системи. Це стосується і особливостей формування та діяльності соціальної опіки у Харкові – великому індустріальному і культурному центрі нашої країни.

Довгий час проблеми соціального захисту населення у нашій країні залишалися поза увагою історичної науки. Вивчення історії соціальної опіки в сучасній вітчизняній історіографії тільки розпочинається.

Список джерел:

1. Бондарук М. І. Соціальне страхування в Україні, правові аспекти становлення та розвитку / М. І. Бондарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 247 с.
2. Милютин Н. Социальное обеспечение в России / Н. Милютин // Вопросы социального обеспечения. – 1922. – № 3. – С. 3–8.
3. Корнецький В. М. Історія держави і права Української РСР (1917–1960). – К.: Вид-во АН УРСР, 1961.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ), ф. 5, оп. 1, спр. 4, арк. 58–61.
5. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. Р. 187, оп. 1, спр. 6, арк. 18.
6. ДАХО, ф. Р. 187, оп. 1, спр. 7, арк. 13.
7. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины . – 1919г. – № 6 (7 февр).
8. ДАХО, ф. Р. 187, оп. 1, спр. 70, арк. 6.

9. Коллонтай А. Деятельность народного комиссариата социального обеспечения // Социальное обеспечение. – 1958. – № 10.
10. Капустин Ю. М. Социалистический быт – составная часть советского образа жизни. – М.: Знание, 1971.
11. ДАХО, ф. Р. 110, оп. 1, спр. 210, арк. 28.
12. Социальные показатели образа жизни советского общества: методологические проблемы / [И. В. Бестужев-Лада, Г. С. Батыгин, Т. М. Дридзе и др.; отв. ред. И. В. Бестужев-Лада]. – М.: Наука, 1980.
13. Аралов В. А., Левшин А. В. Социальное обеспечение в СССР. – М.: Госкометиздат, 1959.
14. ДАХО, ф. П. 1, оп. 1, спр. 5, арк. 27.
15. ЦДАВОВУ, ф. 5, оп. 1, спр. 4, арк. 83.

Дидактичні функції навчального хімічного експерименту при навчанні іноземних студентів

Бешенцева О.А.,

*доцент кафедри природничих і гуманітарних дисциплін
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
м. Харків, Україна*

Серженко С.

*завідувач навчальним центром SAP SE,
м. Гейдельберг, Німеччина*

Хімія – експериментально-теоретична наука, тому при вивченні її основ важливу роль відіграє хімічний експеримент – складова частина навчально-виховного процесу. Якщо подумки простежити історичний шлях хімічної науки, то можна переконатися в тому, що в її розвитку провідне місце належить експерименту. Усі вагомі теоретичні відкриття в хімії є результатом узагальнення численних експериментальних фактів. Експеримент – найважливіший шлях здійснення зв'язку теорії з практикою при навчанні хімії, перетворення знань в переконання.

Відомо, що хімічний експеримент виконує різні дидактичні функції, використовується в різних формах і поєднується з різними методами й засобами навчання. Він являє собою систему, в якій діє принцип поступового підвищення самостійності студентів: від демонстрації явищ через проведення фронтальних лабораторних дослідів під керівництвом викладача до самостійної роботи під час виконання практичних робіт і розв'язку експериментальних задач, домашнього експерименту.

Пізнання природи речовин досягається за допомогою хімічного експерименту, він розкриває взаємозв'язки і взаємозалежності між ними. Ефективність уроку з хімії в повній мірі залежить від організації хімічного експерименту, бо саме він є джерелом знань і критерієм істинності. Хімічний експеримент є засобом набуття міцних знань, формування стійкого інтересу до предмета, виховання кращих людських рис.

Хімічний експеримент сприяє формуванню системи наукових понять і уявлень про речовини та процеси, удосконаленню і закріпленню теоретичних знань, розвитку практичних умінь і навиків, зацікавленості знаннями й активним мисленням. Знайомить студентів з деякими прийомами науково-хімічного дослідження, підвищує рівень засвоєння теоретичного матеріалу, розвиває спостережливість, пізнавальну